

HANS ALBIN LARSSON

HISTORIELÄRARNAS FÖRENING

– *Tiden efter 1990*

Historielärarnas Förening ställdes under 1990-talet inför helt nya förutsättningar. Själva basen för verksamheten, att vara historielärare, sattes i fråga av dem som såg med ogillande på att lärare skulle identifiera sig med de ämnen de undervisade i samt av dem som tyckte att friheten i läraryrket var besvärande stor. I kombination med att utrymmet för historieundervisningen sedan länge varit krympande kom hela historieämnet och därmed historielärarna att försättas under hot om uttradering. Vad gjorde då Historielärarnas Förening? Denna artikel avser att mot bakgrund av och invävt i de strukturella förändringarna försöka belysa och förklara några betydelsefulla inslag i föreningens verksamhet under tiden efter 1990.

Samhällsförändringar inför 1990-talet

Under 1970- och 1980-talen hade den skolpolitiska utvecklingen två parallella linjer, som delvis understödde varandra. Staten brottades efter 1975 med en bud-

getmässig underskottproblematik. Det blev en statlig angelägenhet att motverka utgifter inom hela den offentliga sektorn, däribland skolan. Av detta skäl anamades under 1980-talet ett företagsekonomiskt synsätt på offentlig verksamhet, som i korthet handlade om att mål- och resultatstyrning borde ersätta regelstyrning. Stegvis infördes detta under 1980-talet och i skolan under 1990-talet. Av störst betydelse var skolans kommunalisering, som trädde i kraft 1991. Detta gav en totalt förändrad förutsättning då det gäller skolans organisation och beslutsordning. Ut försvann att sakkunniga skulle leda verksamheten och in kom att ekonomer, eller av politiker utsedda lek-män, skulle göra det. Den ekonomiska styrningen överordnades således skolans innehållsliga uppdrag.

Den andra linje som präglade perioden var en viss skolideologi, progressivismen, som hade de flesta politikernas stöd och dessutom dominerade vid lärarutbildningarna och bland pedagogiska

forskare. Den går i korthet ut på att eleverna själva skall söka kunskap medan läraren skall bistå som rådgivare och resurs. Eleverna förutsätts kunna ta ansvar för sina studier och lärprocessen lyfts fram som det centrala. Eleverna skulle lära att lära och därför ansågs lärarnas ämneskompetens vara av mindre betydelse. Själva egenskapen att vara lärare lyftes fram som det viktiga och ställdes i motsats till att lärarna skulle ha expertkompetens. Det fanns hos vissa pedagoger och ett av lärarfacken, Lärarförbundet, en strävan efter en sorts enhetslärare för alla elever, stadier och nivåer. Gradvis under 1970- och 1980-talen förändrades därför såväl läro- och kursplaner som behörighetsregler på ett sådant sätt att kraven på ämneskunskaper nedtonades. I stället lyftes tematiska studier fram, liksom vikten av att lärarna skulle undervisa i många ämnen, oberoende av om de själva saknade utbildning i vissa av dem. De samhällsvetenskapliga ämnena i grundskolan blev ett SO-block, i vilket historieämnet inrangerades.

Genom kommunaliseringsbeslutet 1989 överfördes hela huvudmannaskapet för skolan till kommunerna, vilket innebar att staten endast hade kvar det övergripande ansvaret, sådant som reglerades i skollagen och i andra styrdokument. Några år senare hade dessa styrinstrument förändrats i grunden när mål- och resultatstyrning samt ett system med elevpeng infördes. Makten överfördes från staten till skolhuvudmännen. Staten drog sig tillbaka mycket konsekvent och ändrade sina styrdokument, bland an-

nat kursplanerna, så att de blev närmast tolkningsbara.¹

Historieundervisningens förändrade villkor

Efter kommunaliseringen av skolan förändrades lärarrollen i snabb takt. Det intellektuella arbetets frihet, möjligheten att växla tempo mellan arbetsuppgifternas utförande, omintetgjordes därmed i princip. Samtidigt som andra yrken av effektivitetsskäl kom att innehålla en ökad frihet för de anställda att själva bestämma över arbetstider och arbetsplats gick läraryrket en helt motsatt väg.

Lärarrollen övergick från 1990-talets början från specialisten med stark yrkesidentitet, alltså olika typer av lärare med olika kompetens ämnesmässigt och stadiemässigt, till i hög grad den allmänne trivselvaktmästaren, någon som representerar de vuxna i skolan, finns till hands, är socialt kompetent och kan lösa alla enkla uppgifter. Det behöver väl knappast sägas att detta ändrade förutsättningen för undervisningen i de flesta ämnen. För historieämnet gällde dessutom alldeles speciella förutsättningar, eftersom det förändrades till innehåll och framför allt i fråga om undervisningstid.²

Redan i och med införandet av *Läroplan för grundskolan* 1980 (Lgr80) försvann historia som ämnesbeteckning i grundskolan till förmån för det diffusa "människans verksamhet – tidsperspektivet". Bakom låg en strävan att tona ned ämnesinnehåll till förmån för tematiska studier. Genom *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet* 1994 (Lp94) återkom

dock historia, men i begränsad omfattning.

Den förskjutning av ämnesinnehållet mot senare tidevarv som pågått sedan 1960-talet fortsatte även efter 1990. Den stora skillnaden med 1994 års kursplaner i förhållande till de tidigare var tydligheten och detta gällde även andra ämnen. Uppnående- och strävansmål infördes men dessa var sällan tydliga. På alla skolor över hela landet tvingades nu lärarna uppfinna hjulet och tolka de statliga målen och omsätta dessa i undervisning. Samtidigt hade de förlorat just tolkningsföreträdet till skolhuvudmännen. Dessutom ökade andelen lärare som fick i uppgift att undervisa i ämnen de saknade utbildning i. Betyg skulle sättas enligt en absolut skala och med få betygssteg. När nu skolhuvudmännen hade fått betydligt ökad makt kunde lärarna heller inte längre vara säkra på att det fanns andra läromedel än Internet. Det behöver kanske inte sägas att villkoren för historieundervisningen försämrades radikalt.

I och med tillkomsten av 2011 års kurs- och ämnesplaner gavs lärarna åter bättre förutsättningar. Kursinnehållet blev betydligt mer preciserat, stadium för stadium. Detta har i grundskolan en tydlig kronologisk uppbyggnad och utgår koncentriskt från närmiljön, det egna landet, Norden, Europa och övriga världen. Dessutom är strävansmålen borttagna och ersatta med ett antal punkter som sammanfattar syftet med studierna i ämnet. I 2011 års varianter markeras särskilt vikten av källkritik och kunskap om hur historia kan användas. I princip detsamma gäller för gymnasienivån.

Där skedde också en förskjutning mot senare historia och genom införandet av *Läroplan för de frivilliga skolformerna* (Lpf 94) delvis en övergång till tematiska studier, något som bibehölls 2011. I ämnesplanerna för gymnasiet kretsar minst lika mycket kring synen på historia och användandet av historia som kring den historiska händelseutvecklingen. En ny betydande svårighet i samtliga kursplaner i historia ligger i att tolka och följa de nya kunskapskraven. Knappast någon kan redogöra för dem utan att ha läst dem flera gånger och de kräver åtskilliga samordningsinsatser lokalt för att kunna användas som betygskriterier. Här finns nya viktiga utmaningar för Historielärares Förening.

Historieundervisningens utrymme

Under senare decennier har efterfrågan på historia varit stor. Skolans historieundervisning har dock inte följt med. Trots svårigheterna att göra siffrorna helt jämförbara råder det ingen som helst tvekan om att historieämnet har minskats radikalt på grundskolenivå de senaste 60 åren, sedan 1955 med cirka 50 procent på gymnasieförberedande nivå, alltså i förhållande till realskolan.³ I själva verket kan minskningen vara betydligt större, eftersom det sedan 1980 inte finns någon garanterad minimitid för ämnet. För tiden efter 1994 är osäkerheten ännu större, eftersom det totala timtalet i grundskolan skall fördelas lokalt på fyra samhällsorienterande ämnen och nio skolår.

Tabell 1. Obligatoriska undervisningstimmar för historiefämnet på gymnasienivå sedan 1966

Linje/Program							
Läroplan/År	Humanistisk	Samhälls- vetenskaplig	Ekonomisk 2- eller 3-årig	Naturveten- vetenskaplig	Teknisk 2- eller 4-årig	Estetisk	Yrkes- program
Lgy 66	197	197	99	148	99		0
Lgy 70	247	247	99	99 eller 148	99		0
Lpf 94	190	190	80	80	80	80	0
Lpf 94/2000	80 (100 p)	160 (200 p)	80 (100 p)	80 (100 p)	0	80 (100 p)	0
Gy07	120 (150 p)	200 (250 p)	120 (150 p)	120 150 p)	40 (50 p)	120 (150 p)	40 (50 p)
Lgy 11	160 (200 p)	80 (100 p)	80 (100 p)	80 (100 p)	40 (50 p)	160 (200 p)	40 (50 p)

Anm. Tabellen bygger på omräkning till undervisningstimmar enligt den ordning som gäller från år 2000 då antalet gymnasiepoäng utökades till att bli fler än antalet undervisningstimmar. För historiefämnet räknas från och med år 2000, då timplanen således ersattes med en poängplan, att ämnet endast tilldelas ett tiotal som utgör 80 procent av poängtalet. Jfr Hans Albin Larsson, *Barnet kastades ut med badvattnet: Historien om hur skolans historieundervisning blev närmast historia* (Bromma, 2001).

På bilden ses elever på Historieprogrammet – landets enda riksrekryterande spetsprogram i historia – vid Katedralskolan i Lund diskutera villkoren för de polska lägerfångar som kom till Sverige med de "Vita bussarna" (Bernadotteexpeditionen) 1945 och som kort därefter intervjuades av personal från Polska Källinstitutet i Lund. Eleverna på programmet läser 600 poäng historia under ca 550 timmar, vilket är mest i landet. Detta kan jämföras med det sedan gymnasiereformen 2011 radikalt krympta timtalet för Samhällsvetenskapligt program, där det endast är obligatoriskt med 80 timmar historia. Foto: Bengt Nilson, 2017.

För gymnasienivån gäller motsvarande, men skillnader finns mellan olika linjer eller program. Som tabellen visar innebar 1990-talet en slakt av historieundervisningstid på gymnasienivå. Riksdagsbeslutet år 2005 om att göra historia till ett kärnämne innebar att statsmakterna hade tänkt om men ikraftträdandet dröjde. Man kan också observera att de olika kurserna i och med förändringen år 2000 inte längre garanterades undervisningstid i proportion mot poängtalen. Efter år 2000 betydde det att ämnen som endast lästes av elever i studieförberedande program, såsom historia, löpte stor risk att förlora ytterligare undervisningsresurser.

Tabellen visar även annat. Man bör

observera att den historiska förändring som riksdagsbeslutet 2005 (kallat Gy07) innebar, fullföljdes till betydande del, trots att reformen inhiberades efter regeringsskiftet året därpå. Från och med 2011 studerar även yrkesprogrammets elever historia. Den nuvarande ordningen, Gy11, innebär en delvis förstärkt men också en delvis försvagad ställning för historieämnet. För humanistiskt och estetiskt program är läget förbättrat men för samhällsvetenskapligt, naturvetenskapligt och ekonomiskt program har de obligatoriska historietimmarna minskat kraftigt, allra mest för det största programmet, det samhällsvetenskapliga.

Historielärarnas Förening, verksamhet och initiativ

I likhet med övriga Folkrörelse-Sverige har ämnesföreningarna genomgått en medlemsminskning, eftersom unga personer numera sällan engagerar sig i föreningslivet. Lärarrollen genomgick också den en betydande förändring vid början av 1990-talet. Trots att statsmakterna i två decennier hade tonat ned vikten av ämneskunskaper innebar det tidiga 1990-talet en identitetsmässig jordbävning för många lärare, inte minst historielärarna. Med de borttagna kvalitetsreglerna i skolan kunde man inte längre få full tjänst i högstadiet genom att undervisa i två eller tre ämnen. Rektorer, liksom statsmakterna, önskade nu "SO-lärare", trots att detta innebar att man i bästa fall fick lärare med bredare men grundare kunskaper. I sämsta fall fick man lärare som helt saknade utbildning i vissa av de ämnen de sattes att undervisa i. Historielärarnas Förening noterade den försvagade ämnesidentiteten hos yngre lärare. Till sin identitet blev många historielärare i stället "SO-lärare" eller till och med lärare i SO/Svenska, SO/Engelska eller SO/Matematik. Fortbildning skulle enligt skolans arbetsgivare absolut inte vara i ämnen utan i allehanda samverkansformer alternativt psykosociala frågor. Effekten av allt detta blev en svagare grogrund för ämnesföreningarna, däribland Historielärarnas Förening.

Vad som skilde historielärarna från de flesta andra lärarkategorier var att historieämnet under lång tid skurits ned så mycket. Dessutom blev historia inte

ett kärnämne när sådana infördes i och med tillkomsten av *Läroplan för de frivilliga skolförmer* (Lpf94). En stor del av verksamheten inom Historielärarnas Förening kom därför de närmaste femton åren efter 1990 att handla om att försöka dels hindra ytterligare nedskärningar av historieundervisningen, dels försöka få till stånd att historia blev ett kärnämne. Kampen för tydliga behörighetsregler, för relevant fortbildning, för en ändamålsenlig lärarutbildning, för goda läromedel, för karriärtjänster baserade på ett sakligt tillsättningssystem är andra områden Historielärarnas Förening sedan 1990 har ägnat stort utrymme åt. Men viktigast av allt var att verka för att historia blev ett kärnämne som obligatoriskt skulle läsas av samtliga elever på gymnasienivå.

För Historielärarnas Förening blev, vid mitten av 1990-talet, en offensiv verksamhet nödvändig. Det räckte inte längre med att diskutera läroböcker, undervisningsmetoder, historiska eller historiedidaktiska problem. Det blev en överlevnadsfråga att kämpa för historieundervisningens fortsatta existens. Därför var det nödvändigt att inrikta sig på medier och politiker, dvs. försöka upplysa såväl journalister som politiker om vikten av historiekunskaper, de försämrade villkoren för skolans historieundervisning samt vad som kunde göras åt saken. Oftast möttes debattinlägg och kontakter med likgiltighet från makthavarnas sida. Det fanns få utanför den egna kretsen som insåg vad som hade hänt och höll på att hända. Många journalister och politiker trodde att historia var ett stort ämne

och att den som inte var nöjd med rådande förhållanden endast talade i egen sak. Ett problem i sammanhanget var förstås att hela skolan, kommunaliserad och föremål för målstyrning, befann sig i ett turbulent skede där inte ens experter hade överblick.

Så plötsligt, i samband med riksdagens avslutande partiledardebatt i juni 1997 kom diskussionen att handla om svenska skolelevers kunskaper om Förintelsen och övertygelse om demokrati. En aktuell undersökning visade nämligen på brister i dessa avseenden. Oaktat riktigheten i undersökningens slutsatser lovade statsminister Göran Persson (S), en av de huvudskyldiga till skolans kommunalisering 1991 och dess följd, att ta initiativ i frågan. Detta blev startskottet för kampanjen "Levande historia", ledd från Statsrådsberedningen i syfte att lära svenska skolungdomar om Förintelsen, något som skolan uppenbarligen inte ansågs passa för. Några år senare institutionaliserades kampanjen och blev 2003 till myndigheten Forum för levande historia. Trots detta initiativ fortsatte Skolverket under samma tid i uppkörda hjulspår och planerade för minskad historieundervisning, denna gång genom att avskaffa historia som obligatoriskt ämne på det naturvetenskapliga programmet. Genom tillspetsade och återkommande debattinlägg från Historielärarnas Förening avstyrdes det akuta hotet.⁴ Detta gav föreningen blodad tand och snart kom nya initiativ.

Den 29 januari 1999 publicerade *Dagens Nyheter* ett upprop från Historielärarnas Förening, "Mer historia i skolan", med

Författare till det uppmärksamade uppropet "Mer historia i skolan" i *Dagens Nyheter* var Klas-Göran Karlsson. Under hans tid som ordförande 1998–2003 inledde föreningen samarbete om fortbildning med Kurssekretariatet vid Uppsala universitet. Klas-Göran Karlsson är professor i historia vid Lunds universitet och har forskat om Östeuropa, folkmord, historiebruk och historiedidaktik och hans läroböcker används inom historieläraryrket i hela landet. Foto: Anita Karlsson, 2014.

drygt hundralet undertecknare, däribland politiker, akademiker, författare och andra kulturpersonligheter. I texten, författad av Klas-Göran Karlsson, påpekas det motsägelsefulla i att historia och historiekunskaper efterfrågas i samhället samtidigt som skolans historieämne drabbats av successiva nedskärningar som medfört att det "framstår idag som direkt utrotningshotat". Med hänvisning till betydelsen av kunskaper om Förintelsen efterlyses ett utvecklat historiemedvetande. "Därför är det nödvändigt att historieämnets position stärks på alla nivåer i skolan."⁵ Uppropet väckte påtaglig uppmärksamhet och bidrog till en spridd ökad kunskap om historieämnets situation.

Kampen mot "Etik och moral" som kärnämne i gymnasieskolan

Några år senare visade emellertid statmakterna åter okunskap om historieämnets roll och potential när man på Utbildningsdepartementet diskuterade hur värdegrundsundervisningen i gymnasieskolan skulle kunna förstärkas. I detta syfte föreslog 2001 en arbetsgrupp vid departementet, på skolminister Ingerd Wärnerssons (S) uppdrag, att ett nytt kärnämne kring "etik och moral" skulle införas i gymnasieskolan. Detta skulle ersätta samhällskunskap, religionskunskap och vissa moment i historia på samtliga gymnasieprogram. Motiveringen som gavs var att undervisningstiden i de nämnda ämnena var alltför liten för att en framgångsrik undervisning kring värdegrunden skulle kunna komma till stånd. Förslaget innebar inte att någon ny tid skulle tillföras, endast att de nämnda ämnena skulle slås ihop. Någon förstärkning av skolans samhällskunskaps- eller historieundervisning tyckte regeringen inte behövdes. Den hade tidigare uppdragit åt Skolverket att utreda hur undervisningen i nutidshistoria bedrevs, vilket redovisades år 2000. Som helhet hävdades i utredningen att det i skolorna fanns ett starkt intresse för modern historia. Intervjuade gymnasielärare påpekade dock att det var svårt att få in diskussioner kring värdefrågor i den komprimerade A-kursen. Lärarna betona också att historieämnet erbjöd synnerligen goda förutsättningar att behandla värdegrundsfrågorna utifrån historiska skeenden och händelser så att man sedan

kan dra paralleller till vår egen tid. Vidare nämndes att historieämnet skulle kunna få en central roll i skolans behandling av värdegrundsfrågorna, bland annat för att på så sätt förstärka träningen i källkritik.⁶

Inte vid något skolbesök eller seminarium ansågs något behov av ett eget "etik/värdegrundsämne" föreligga. I stället pekar lärarna på de mycket goda förutsättningar som redan finns inom historieämnet där t.ex. makt- och konfliktperspektiv ofta återkommer. Samtidigt betonas vikten av att alla i skolan och alla ämnen har ett speciellt ansvar för att hålla värdegrundsdiskussionen levande. Att ge ett ämne ett speciellt ansvar för detta bedöms av lärarna som "livsfarligt" för det gemensamma ansvaret.⁷

Etik och moral hindrade dock inte utbildningsdepartementets arbetsgrupp från att med hänvisning till just den ovannämnda utredningen föreslå precis motsatsen till vad den hävdar, nämligen att ett nytt kärnämne för "helhetssyn" på etik- och moralfrågorna behövs och att det skulle kunna ske genom just en sammanläggning av Samhällskunskap, Religionskunskap och vissa inslag från modern Historia. Förslaget överlämnades till den sittande Gymnasiekommittén och skickades ut på remiss. Remissinstanserna var dock starkt avvisande. Särskilt vände de sig mot att förslaget saknade saklig underbyggnad, dvs. de underkände idén om att värdegrundsundervisningen skulle bli förstärkt genom en ämnessammanslagning. De hävdade med eftertryck motsatsen. För Historie-

Bengt Nilson har varit redaktör för *Historielärarnas Förenings Årsskrift* sedan 1999. Han var aktiv i kampen för att göra historia till kärnämne på gymnasiet och förhindra att utbildningsdepartementets långt gångna förslag om ett kombinerat etik- och moralämne blev verklighet. Bilden är tagen vid monumentet till Raoul Wallenbergs minne utanför Arvfurstens palats i Stockholm i samband med en uppvaktning på utbildningsdepartementet. Foto: Håkan Danielsson, 2015.

lärarnas Förening var denna fråga av central betydelse. Om ett kärnämne kring "Etik och moral" skulle införas skulle det kanske helt sänka den kvarvarande historieundervisningen på gymnasienivå.

Lektor Bengt Nilson, denna årsskrifts mångåriga huvudredaktör, engagerade sig starkt i ärendet och drev för föreningens vidkommande frågan genom att uppmärksamma lärare, politiker, författare och andra på förslaget destruktiva karaktär när det gäller historieundervis-

ningens framtid.⁸ Remissvaren blev också så negativa att det inte var möjligt för ens de mest förhårdade progressivister att genomdriva det. I bittra ordalag uttalade sig såväl skolminister Ingegerd Wärnersson som Skolverkets dåvarande generaldirektör Mats Ekholm om att deras goda förslag helt hade missuppfattats. Så var det emellertid inte, tvärtom, vilket innebär att det sågades av remissinstanserna. Strax efter blev såväl Wärnersson som Ekholm entledigade från sina poster.⁹

Kampen för en bättre lärarutbildning

Sedan 1998 fanns en enhetlig grundskollärarutbildning med två inriktningar, dels för årskurserna 1–7, dels årskurserna 4–9. Det fanns dessutom fortfarande en särskild gymnasielärarutbildning. I början av 1990-talet genomförde emellertid den borgerliga regeringen en högskolereform med ökad målstyrning. Detta ledde snart till ett otal varianter inom lärarutbildningen. Tillsammans med de sedan 1986 upplösta behörighetsreglerna utgjorde detta ett bekymmer för all ämnesutbildning. När sedan 1997 års lärarutbildningskommitté (LUK) presenterade sitt betänkande gick detta helt på tvärs med vad Historielärarnas Förening förfäktat.¹⁰ I sitt mycket kritiska remissvar hävdade föreningen att betänkandet hade så allvarliga brister att det var ”svårt att se att det skulle kunna ligga till grund för en proposition”. Felet med betänkandet var att det föreslog införandet av en enhetlig lärarutbildning med lite olika längd för olika inriktningar och med en omfattande tillvalsapparat. För Historielärarnas Förening framstod förslaget som en produkt av samarbete mellan skolans huvudmän och ämnesfientliga pedagoger. Bakom förslaget stod också det TCO-anslutna Lärarförbundet, som eftertraktade just en gemensam lärarutbildning.

Betänkandet kritiserades för otydlighet och att ämnen och ämneskunskaper tycktes kunna vara vad som helst. Tanken att ”centrala kunskapsområden” och ”tvärvetenskapliga ämnesstudier” tillsammans skulle kunna leda fram till ”att

studenterna förstår de grundläggande principer som gör att lärare i samverkan förmår organisera pedagogisk verksamhet på ett så mångfacetterat sätt att alla barn och elever lär och utvecklas”, avvisades av föreningen. I dess remissvar konstateras följande:

Detta illusionsnummer konkretiseras inte alls, eftersom det är omöjligt. Hela betänkandets enhetlighet byggs upp kring tron på dessa ”grundläggande principer” som inte anges, eftersom de inte existerar. Kvar står en uttalad strävan efter enhetlighet då det gäller ökning av pedagogisk teori och en nedtoning av behovet av ämneskunskaper. Vare sig det faktum att många skolämnen är flerdisciplinära eller att det kan finnas ett samband mellan t.ex. historiemedvetande, kritiskt tänkande och demokratiträning tycks ha påverkat LUK:s resonemang.¹¹

De sammanfattande bristerna med förslaget var enligt HLF:s remissvar: underskattning av behovet av ämneskunskaper, strävan efter enhetslärare, överbetoning av pedagogisk teori samt betänkandets tolkningsbara och oklara utformning. Trots dessa invändningar blev förslaget antaget av riksdagen. Historielärarnas Förening hörde till en liten krets av kritiker. Så gott som alla lärosäten, organisationer, fackförbund och politiska partier ställde sig bakom det. Ändå gick det inte mer än några år innan just de invändningar som Historielärarnas Förening framfört upptäcktes av allt fler. Inte mindre än 167 varianter av ämneslärare kunde nu finnas och innehållet i varje students utbildning blev så individuell att rektorer hade svårt att tyda examens-

bevisen. Lärarutbildningens status sjönk sålunda ytterligare.

Desto mer glädjande var det för Historielärarnas Förening att den redan tio år senare införda lärarutbildningen innehöll sådana inslag som stod föreningen nära. Ämnesutbildningen skulle nu genomgående förstärkas och det skulle finnas åtta olika inriktningar för att ge en välbehövlig anpassning av utbildningen till skilda behov. Utredningsbetänkandet *En hållbar lärarutbildning*, som kom 2009, hälsades med positiva kommentarer från Historielärarnas Förening. I remissvaret hette det:

Betänkandet innehåller en lång serie positiva förslag... Det kanske viktigaste är själva anslaget i betänkandet, att återupprätta lärarnas yrkesstolthet, möjligheten att känna sig som en välutbildad expert. Intentionerna att ge utbildningen en tydlig forskningsbaserad utvärdering är också positiv. Uttrycket didaktik används ofta med skiftande definitioner. Det förtjänar att påpekas att ingen didaktik är möjlig utan ett innehåll. En processbaserad utbildning som inte har klara mål och beskrivningar när det gäller ämneskunskaper, kan aldrig bli mer än en förpackning utan innehåll. Betänkandet markerar tydligt att didaktik måste ses utifrån respektive undervisningsämnes perspektiv. Därtill kommer de centrala kunskaper och kompetenser som framgår av innehållet i den utbildningsvetenskapliga kärnan.¹²

Den lärarutbildning som existerar sedan år 2011 har många förtjänster som de senaste föregångarna helt saknat. Den dag politikerna tycker att det är dags att återge lärarna tolkningsföreträdet när det gäller metodval och val av läromedel kom-

mer detta ytterligare att kunna påverka lärarutbildningen i positiv riktning.

Kampen för historia som kärnämne

Att få till stånd ett beslut om att göra historia till kärnämne var från 1990-talets mitt en viktig strävan. Vägen dit var lång och svår, eftersom vare sig journalister eller politiker – nyckelgrupperna för den som vill påverka besluten – visade något intresse. Folkpartisten Jan Björklund var den som först gav föreningen offentligt stöd i frågan när han 2002, strax efter att försöket att införa ”Etik och moral” som kärnämne hade avstyrts, krävde att historia skulle bli kärnämne. Föreningen kontaktade flera ledamöter i den dåvarande Gymnasiekommittén och framförde sina argument. Inom utredningen fanns helt olika uppfattningar om önskvärdheten av statlig styrning, vilket omöjliggjorde att ett förslag om diffus gymnasieorganisation och små skillnader i programinnehåll kunde vinna majoritet. Paradoxen var att Miljöpartiets representant gick emot förslaget för att det var alltför styrande, vilket få andra tyckte. I den turbulens som uppstod när ett nytt och mindre omfattande majoritetsförslag skulle formuleras kunde plötsligt historieämnet komma i fråga som kärnämne. Detta vann allmän anslutning, även om såväl vänsterpartister som moderater hade invändningar.¹³ Därmed kunde Historielärarnas Förening notera en mycket betydande framgång efter ett långsiktigt och mödosamt arbete inriktat på saklig argumentation till allmänhet, journalister och

politiker. Det var ändå tillfälligheter som spelade in att beslutet kom när det kom.

En paradox var att den gymnasierreform som riksdagen antog 2005, kallad Gy07 därför att den skulle träda i kraft 2007, aldrig blev av. Efter valet 2006 tillträdde en borgerlig majoritetsregering med Jan Björklund som skolminister. Denna hade mer långtgående reformplaner för gymnasieskolan. Därför upphävdes riksdagsbeslutet och en ny gymnasieutredning tillsattes. När den var klar kunde man konstatera att kärnämnessystemet skulle avvecklas. I stället infördes

så kallade gymnasiegemensamma ämnen, vilket innebar att ämnena skulle läsas i alla program men att kursinnehållet kunde variera till skillnad från vad som tidigare gällde för kärnämneskurserna. Genom denna förändring förlorade historieämnet mycket av vad som vunnits om Gy07 införts. Visserligen kvarstod att alla gymnasieelever, även eleverna på de praktiska programmen och dessas läringsutbildningar, skulle läsa historia men ämnet minskades starkt inom flera av de studieförberedande programmen, särskilt inom det samhällsvetenskapliga.¹⁴

De Svenska Historiedagarna (DSH) har i snart tjugofem år varit en nära samarbetspartner för Historielärarnas Förening. I pauserna mellan sessionerna kan man dricka kaffe och ta del av borbord kring historisk litteratur. Vid Historiedagarna, som hölls i Greifswald år 2008, ägde detta ovanligt nog rum utomhus. Bildkälla: Greifswalds universitet.

Omfattande verksamhet och Historielärarnas Manifest

Eftersom verksamheten för Historielärarnas Förening varit och är bred samtidigt som resurserna är små skall alla de lokala eller regionala initiativ som pågått i många år framhållas. Alla som är med i föreningen verkar på ideell basis, i hopp om att kunna bidra till det som formuleras i stadgarnas portalparagraf:

Historielärarnas Förening är en politiskt obunden och ideell förening som verkar på en demokratisk och humanistisk grund. Den syftar till att stärka och utveckla historieundervisningens villkor och kvalitet på alla nivåer (grundskola, gymnasium, högskola och folkbildning) och stärka samhörigheten mellan olika skolformers historielärare.

Detta sker inte minst genom utgivning-
en av *Historielärarnas Förenings Årsskrift* (HLFÅ) och skriftserien *Aktuellt om historia*, men också på många andra sätt. Vid flera av föreningens regionala kretsar har återkommande fortbildningsinsatser kommit till stånd. Sedan 1994 samverkar Historielärarnas Förening med De Svenska Historiedagarna (DSH) för att på så sätt kunna erbjuda alla historielärare högklassig fortbildning av varierat slag. Det är många lärare i södra Sverige som har bevistat Skånekretsens Eslövsdagar, som också den är kvalificerad fortbildning, och det är många lärare i Göteborgstrakten som deltagit i studieresor organiserade av föreningen. Till detta skall läggas ett mångårigt arbete med standardprov i historia. Föreningens Skånekrets, som var initiativtagare, kallade dem länge "Skåneprovet". I Stockholm,

Göteborg och Östergötland anordnas återkommande fortbildningsdagar. Historielärarnas Förening har också odlat sina nordiska kontakter genom återkommande konferenser och möten med systerföreningarna i grannländerna. I många år var föreningen också medlem i organisationen Euro-Clio. Det senare avlöstes av ett annat internationellt inriktat arbete när Historielärarnas Förening drev projektet Svenska Eustory, som syftade till att möjliggöra för gymnasister att medverka i lokalhistoriska studier och samtidigt tävla om att få medverka vid europeiska möten för historieintresserade gymnasieungdomar.

Eftersom förändringsarbetet på politisk nivå har varit omfattande alltsedan 1990 har detta påverkat Historielärarnas Förening till ett omfattande remissarbete, inklusive odlandet av kontakter vid lärosäten, statliga myndigheter och inte minst inom politiken. Historielärarnas Förening är en liten organisation med en stor uppgift. Föreningen har mot alla odds inte bara lyckats överleva i tider av motvind och oförstående beslutsfattare. Den har faktiskt också kunnat bidra till vissa viktiga reformer till gagn för Sveriges elever, men även dess historielärare. Kanske speglas föreningens verksamhet och ansträngningar bäst av Historielärarnas Manifest, se nedan, som antogs av 2011 års föreningsstämma som ledstjärna för det framtidsyftande arbetet att stärka historieundervisningens villkor och kvalitet.

*Hans Albin Larsson är professor i historia
och verksam vid Högskolan i Jönköping
och Högskolan Kristianstad.*

HISTORIELÄRARNAS MANIFEST

Vid föreningsstämman 7 oktober 2011 antogs Historielärarnas manifest. Historielärarnas förening verkar för att stärka historieundervisningens kvalitet och villkor och eftersträvar därför:

- att** utrymmet för historieundervisning i såväl grundskolan som i gymnasieskolan vidgas,
- att** all historieundervisning genomförs under ledning av lärare som är väl utbildade för uppgiften,
- att** alla historielärare återkommande ges möjlighet till en relevant fortbildning där den enskilde läraren kan påverka fortbildningens innehåll,
- att** all historieundervisning ges sådana förutsättningar att läraren inom ramen för sin anställning har ordentligt med tid till såväl förberedelser som efterbehandling,
- att** läromedlen för historia fortlöpande uppdateras och att såväl textböcker som historiska kartböcker av hög kvalitet ställs till undervisningens förfogande,
- att** kvaliteten på undervisningen och på utbildningen av blivande historielärare fortlöpande utvärderas,
- att** det historiska perspektivet, som nämns i såväl läroplaner som beslutet om 2011 års lärarutbildning, konkretiseras och ges ett berättigat utrymme i alla relevanta sammanhang, dvs i all skolundervisning och all lärarutbildning,
- att** kunskapsnivåerna hos eleverna återkommande prövas genom nationella prov i historia och att betygsättningen därmed ges så goda förutsättningar som möjligt och
- att** historielärare inom ramen för sin anställning bereds möjlighet till återkommande kontakter och erfarenhetsutbyten med kolleger, såväl inom landet som inom övriga Norden och Europa.

- ¹ Utbildningsdepartementet, *Skolverksutredningen*, U 1990:5 samt *Förordning med instruktion för Statens skolverk*, SFS 1991:1121 med ändringar t.o.m. 2001-06-13.
- ² Hans Albin Larsson, "Renässans med förhinder: Om historieundervisningens föränderliga villkor", *Aktuellt om historia* 2011:4.
- ³ En beräkning av timplaneförändringarna 1900–1980 på gymnasieförberedande nivå utfördes 1981 av Urban Dahllöf. Han konstaterar att ämnesutvecklingen visar störst skillnad i svenska, kristendomskunskap, sedermera religionskunskap, samt övriga samhällsorienterande ämnen. Urban Dahllöf, *Timplaneförändringar på grundskolestadiet i ett långtidsperspektiv* (Uppsala, 1981), s. 15.
- ⁴ Se flera debattinlägg i *Historielärarnas Förenings Årsskrift* 1998/99.
- ⁵ Ibidem, Upproret "Mera historia i skolan", s. 7–8.
- ⁶ *Undervisningen i 1900-talets historia*. Skolverkets redovisning av regeringsuppdrag (Dnr 1999:885), Stockholm: Skolverket.
- ⁷ Ibidem, s. 6.
- ⁸ Bengt Nilson, "Nej till Etik och moral som nytt skolämne", *Frisinnad Tidskrift* 2001:9.
- ⁹ Mats Hellstenius, "Enskilt ämne eller integration", *Aktuellt om historia* 2011:4.
- ¹⁰ "Att lära och leda: En lärarutbildning för samverkan och utbildning", Dnr U 1999/2360 UH.
- ¹¹ Remissvar från Historielärarnas Förening till "Att lära och leda: En lärarutbildning för samverkan och utbildning", Dnr U 1999/2360 UH.
- ¹² Remissvar angående *En hållbar lärarutbildning* (SOU 2008:112).
- ¹³ Mats Hellstenius, *Kampen om kärnämnet : om argumentationen för, och synen på, historieundervisningen i gymnasieskolan* (Lund, 2011).
- ¹⁴ Larsson, "Renässans med förhinder – om historieundervisningens föränderliga villkor", *Aktuellt om historia* 2011:4.